

1
Лазаревић

КО ЈЕ ПРЕТЕЖНИЈА ЧИЊЕНИЦА
У ЉУДСКОМ РОДУ
ЧОВЕК ИЛИ ЖЕНА

ПРЕДАВАЊЕ, ОДРЖАО НА НАРОДНОМ УНИВЕРСИТЕТУ
У БЕОГРАДУ У КОРИСТ „ЂАЧКЕ ТРПЕЗЕ“
24. АПРИЛА 1929. ГОД.

Проф. д-р М. ЈОВАНОВИЋ-БАТУТ

ШТАМПАРИЈА ДРАГ. ГРЕГОРИЋА — БЕОГРАД

Ову тему изабрао сам поглавито зато, што њу — нарочито у последње време — веома често и необично живо (и у приватним круговима и у јавности) расправљају присталице два противничка табора — и Феминисти и Антифеминисти — нажалост и једни и други подекада са више ватре и жучи, него са потребном мером озбиљности и хладног расуђивања. — Покушаћу, да то веома важно питање што објективније прикажем.

I.

Већ по библијском схватању улоге људских полова у породици и друштву жена је човеку осетно запостављена. — Та чињеница јасно се истиче одмах при самој генези људског рода, како нам је Библија представља.

На завршетку створења васионе творац ствара првог човека. Узвисује га над свима створовима толико, да му даје свој телесни облик и да га још врх тога задахњује и својом »божанском душом«. Жену придаје човеку као неку потребу. Изводи је из једног незнатног делића Адамова тела, из једног ребра. А што је још много значајније: већ та прва жена — по наговору змије — скреће с права пута. Пада у грех, а заводи и човека. И тај »смртни грех Евин« стао је човечанство вечита блаженства на земљи—раја... Од тога доба додељује библијско предање у свима приликама људског живота замашнију улогу човеку, него жени. Говори готово исцључиво о »патријарсима«, а то ће рећи: о владавини мушкараца у ужој и широј

породици, у племену и народу. Отац или мушкарац — *Pater familias* — је и у касније доба глава породици и племену. Отуда и појмови: »патрија«, »отаџбина«, »патриотизам« и т. д.

Па ипак је било времѐна, у којима је и жени — кад милом додељена, кад силом наметнута — сва брига за опстанак и напредак породице, братства и племена. У периодима т. зв. »матриархата« т. ј. материнске, у право женске владавине, жена је управљала не само домом и ужом породицом, него и јавним пословима већих заједница и племена. Одрастао мушкарац био је нека врста »леvente« и номадске скитнице. Несталан и без правог занимања одавао се готово искључиво свом личном задовољству и својим страстима: — рату, четовању, пљачки, мегдану, утакмици, лову, пињу, коцки и т. д. Као редак гост своје заједнице слабо јој је помагао и користио. Жена је била и врелна рука и мудра глава; и срце и душа у свима питањима породичког и племенског живота. — У колико је она у том положају функционисала као измењарка и робиња, а у колико као прави господар ситуације, друго је питање.

И тај систем женске превласти јавља се не само код примитивних, дивљачких племена, него и код народа сразмерно високе културе. Тако је н. пр. »матриархат« постојао све до Филопатора, владара из славне династије Птолемејевића код Мисираца, дакле код једног од најкултурнијих народа Старог Века. Трагови тога система живе и данас код најнапреднијег племена »Жуте Расе« — код Јапанаца. Тамо постоје две врсте законита брака: — т. зв. »Јома-Ири« (*Yoma-Iri*), по коме девојка улази у кућу момка, прима његово породичко име и његову управу, и т. зв. »Ири-Муко« (*Iri-Muko*), по коме момак улази у девојачку кућу — с нарочитом обавезом, да прима њено породичко име и њену неограничену власт. У првој врсти јапанског брака дужан је муж да издржава, храни и брани жену и породицу, а у другој прима те дужности на себе само жена. Сличних односа између мужа и жене налази

мо и у обичајном праву нашега народа. Подсећам на појмове: »припуз«, »уљез«, »домазет« и т. д.

Извесну меру превласти над човеком уживала је жена с времена на време и међу народима просвећене Европе — баш и за напредних епоха. Т. зв. »Гинекратија«, дакле опет нека врста женине превласти или супремације, зацарила се била неко време и у Јелади (Старој Грчкој), особито у Атици за време Хетера, кад полна уздржљивост за жене није била обавезна. У другим крајевима Европе — нарочито у Француској и Шпанији — одржаваху прави »култ жене« провансалски трубадури«, а у Немачкој »Фрауенлоби«, »Минесенгери« и ритери кова Тогенбурга. Најпосле и куртизанство на владалачким и великашким дворовима, па онда раскошни салони »учених жена« и чувених лепотица — нарочито за време Енциклопедиста пред Француску Револуцију — обилати су извори женске превласти — не само у приватном, него и у јавном животу.

Али и ако је тога повремено и местимице бивало, ипак би се — и поред оне познате француске изреке »*Cherchez la femme*« — могло рећи, да превласт жене нигде није била ни потпуна, ни трајна. Док су неки философи женске особине и особености за напредак друштва и човечанства високо ценили; док су »трубадури«, песници и уметници лепоту женског тела и ванредну драж женске душе заносно уносили, »до неба дизали« и »у звезде ковали«.. дотле су с једне стране »Свети Оци«, а с друге опет сам стваран живот ударили у противну крајност. Аскеза »Светих Отаца« — наслањајући се, ваљда, на библијско предање о »Евином смртном греху« — сматра жену за извор свих зала на земљи — тако отворено, тако одлучно, да на својим саборима (н. пр. на концилу у Маноку) озбиљно претреса чак и питање, има ли жена у опште душу?.. Канонично право ставља жену у потпуну потчињеност и изрично вели: »Само је човек створен по подобију Божијем, а жена не; зато треба жена да му служи'

и да буде служавка његова«... С друге стране захтевала је и сама стварност извесне измене у схватању дужности једног и другог пола. Заоштрена борба за опстанак и напредак појединаца и заједница тражила је све више и умне и физичке снаге; све више мушког духа, мушке енергије и одважности, мушке сталности и отпорности — у опште: што поузданије оружје за напад и одбрану, па је у тој журби и јагми потискивала нежну, осећајну, стрпељиву, али плашљиву и непоуздану жену слабих мишића и осетљивих живаца са многих позиција — нарочито јавног живота. По гдекада је мушкарац то учинио у доброј намери, како би слабији пол у заоштреној борби заклонио и заштитио, нарочито у извесним приликама, у којима он жену није могао заменити, али је тога бивало чешће и с рачуном, не би ли се који тежи и замашнији посао што брже и потпуније извршио.—

И тај метод нашао је примене не само у породичком, него и у јавном животу; не само у навикама и обичајима појединих племена, него и у земаљским законима и државним Уставима. Та пракса била је, додуше, по гдекада — нарочито са биолошког и социјалног гледишта — оправдана и на свом месту, али су се у многим приликама појављивали и случајеви, да је на тај начин учињена велика неправда женском полу. Снага и надмоћност не базирају се увек на разлог и правду, па се ни превласт мушкарца није знала у свакој прилици умерити и обуздати. Је ли онда чудо што је дошло до реакције: — до озбиљних сукоба између човека и жене у многим питањима породичког, друштвеног и државног живота? — И ти сукоби не само да још трају, него се из дана у дан све јаче заоштравају.

Па како да стишамо узбуркане вале и на једној и на другој страни? — Би ли у тој недоумици добро било, да потражимо савета на самом извору? Би ли целисходно било, да се запитамо: — од чега управо зависи опстанак и напредак човечјег друштва? Какву улогу и какав дигнитет у еволуцији човечанства имају му-

шкарац и жена? Ко је од њих двога за живот и напредак породице, племена, народа и државе важнији и претежнији?

Ако смо ради, да о тим питањима правилно резонујемо, морамо се претходно темељније упознати са основним законима еволуције и даљег живота органских заједница у опште. Морамо се запитати: — од чега зависи опстанак и напредак буди које заједнице живих створова?

На та питања даће нам најпоузданије одговоре Наука о животу или Биологија... Да видимо, шта она вели!

II.

Један од најчувенијих савремених Биолога — Оскар Хертвиг — изражава се о друштву као живом организму овим речима: — „Сваким социјалним удружењем живих бића — тичало се то које људске државе или државе ћелија (Zellen-Staat), како нам је представља каква биљка или животиња, управљају два природна закона: — прво закон о диференцирању и подели рада; и друго — закон физиолошке интеграције“.

Према томе свака ћелија у саставу каког сложеног, живог организма живи управо у исти мах двојаким животом: — с једне стране својим личним, индивидуалним; а с друге опет животом целог оног тела, коме као саставни елемент или орган припада.

Индивидуалан живот сваке органске ћелије тако је заснован, да она све потребе свога тела и целе своје организације вади и подмирује из задружног градива целокупног тела, а да опет — у замену за ту позајмицу из задружног материјала — својим производима и снагама сарађује на заједничким задаћама целог организма. Она, дакле, мора бити у непрекидној вези, у сталној узајмици и живој размени са животом и радом; са физиолошким обавама и евентуалним патолошким променама свих дру-

гих ћелија и свих органа живогa тела. Тај однос, та релација и корелација појединих делова са целином организма, и, обратно, мора бити стална. Она се не сме реметити; не сме се на дуже време прекидати, ако ће ћелија правилно да функционише и себе у равнотежи одржи; ако ће поједини органи да живе и своје задаће нормално врше; ако ће цео организам да се одржи и унапреди.

Према томе је један од најкардиналнијих услова органског развитка, даљег опстанка и сталног напредовања биотички принцип: — свака ћелија у живом телу треба да је на свом месту; сваки орган на свом послу и својој физиолошкој дужности, а сви укупно да сложено, у заједници и узајмици, сарађују на задацима целине. То је један од најфундаменталнијих закона органског живота и напредовања. О тај основни закон не сме се ни један организам огрешити, ни као поједина елементарна индивидуа, ни као мања или већа заједница живих бића. Одступања, омашке и погрешке у томе правцу неминовно се свете — кад пре, кад касније.

Да бих биолошки принцип о диференцирању органских индивидуа, о подели рада међу њима и о неопходној потреби сталне органске релације и корелације у томе раду примером из праксе што боље објаснио, послужићу се оном познатом, класичном причом, коју је некада чувени римски народни трибун, Манлије, употребио, кад је побуњене »Плебејце«¹ против »Патриција«² мирио... »Једном се«³ — рекао је Манлије сакупљеним незадовољницима — »изроди жестока несугласица између човечјих руку и желудца. Препираху се о првенство. Ни како да се сложе у томе, чија је задаћа у човечјем телу замашнија, кориснија и потребнија? Снажне и вредне руке, горде на своје успехе, називаху трбух и желудац трутовима и готовинама. Ништа не раде, него само туђу зараду и муку халапљиво прождиру. Само се оним сладе, што им вредне руке с муком зараде, спреме и зготове«. — На тај ће прекор желудац

мирно и достојанствено одговорити: — »А ко би вас хранио; ко би вам снаге враћао и обнављао да није мене?«

И доиста, омашке и погрешке против органске релације и корелације могу да буду од недогледних последица и за поједине делове организма и за целину. Шта би се н. пр. догодило, управо морало догодити, да, рецимо, у нашем живом и здравом телу једна група живих, правилно развијених и нормално запослених ћелија јетре (дакле ћелија, које по својој физиолошкој задаћи луче жуч) доспе у који одељак мозга, срца, плућа, бубрега и т. д., па да ту настави своју нормалну, физиолошку функцију?... Или би те залутале ћелије јетре као индивидуе и групе на том месту морале убрзо угинути, јер не би нашле повољне погодбе за свој опстанак, или би својим продукцијом ометале правилно функционисање поседнутих органа, а тиме изазвале патолошке, болесне појаве.

Како се односи живот елемената у једном организму, исто се тако јавља и у скуповима већег броја живих органских бића, па и у целом органском Свету. Свугде видимо строго диференцирање и правилну поделу рада као главни услов нормалном органском животу и напредовању. Свугде се сусрећемо са непрекидном релацијом и корелацијом живих бића — тачно према њиховом анатомском саставу и њиховим физиолошким, функционалним задаћама.

* * *

Исти ти биолошки односи постоје између два представника људског рода — мушкарца и жене — и њихових нормалних, физиолошких задаћа у заједничком, органском саставу њиховом — у друштвеном телу. Ту чињеницу ваља озбиљно истицати и непрестано наглашавати — нарочито онима, који погрешно мисле, да је човечје друштво прост артефакт — вештачка творевина човечјег ума — дакле производ, који се може по вољи и нахођењу стварати и склапати; којим се може произвољно управљати. Они морају знати, да и човечје друштво

није ништа друго, него жив организам: — веома компликовано тело особите врсте. И оно је — и у појединостима и у целини — производ постепене органске еволуције, изведене по истим оним законима, који владају у целом органском Свету.

По тим законима два главна саставна дела, два битна органа тог великог, компликованог организма су — човек и жена. Они су строго диференцирани елементи разног анатомског и морфолошког састава; разних функционалних задаћа; разних особина и снага. Конституција њиховог тела и њихове душе, па према томе и цео њихов индивидуалитет развијао се је по еволуционим законима тачно према њиховим биотичким задаћама, које свако од њих има да испуни — било посебице као личност, било заједнички у колективном телу — у људском роду. А заједничка задаћа њихова је: да човека — човечји род — као највишу органску врсту не само одрже, него и унапреде. Њихове нормалне функције у том колективном телу нису, дакле, и не могу, па баш и не би смеле бити ни квантитативно ни квалитативно исте, али јесу и морају бити тако координиране; у таком међусобном односу; у тако сталној и живој корелацији, да хармонички и кооперативно послуже заједничкој задаћи, а то ће рећи: — не само да одржавају и унапређују свој индивидуалан, свој лични живот, него да сарађују и на одржању и унапређењу целокупног друштвеног организма и његових задаћа. Њихов индивидуалан органски састав развио се је тачно према тој двострукој задаћи; њихове природне обавезе су већ самим саставом њиховог тела и њихове душе тачно одређене и регулисане; њихови међусобни односи су већ од постанка у детаљима прецизирани; њихова улога у природи и друштву тачно одређена — тако, да ни једно ни друго никако те правце не би смело изневерити. И догод је једно и друго у границама тог свог природног позива; догод све своје снаге и способности запосли на широком и благодарном пољу делатности своје полне индивидуалности и природе; догод ни једно ни друго не закорачи

у туђу физиолошку област, где би правилном току колективног живота било на сметњи: — дотле и једно и друго јесу и остају подједнако потребни и подједнако важни органи колективног тела; подједнако корисни чланови мањих и већих људских заједница и целог људског друштва. Чим пак ма које од њих изневери и напусти ону позицију, за коју је по својој телесној и душевној организацији од природе одређено, а — с малим, незнатним изузетцима — и довољно, гдекада баш обилато спремљено — повредило је основне законе органског опстанка и напретка — законе о диференцирању, подели рада и физиолошкој корелацији — и тиме изазвало извештан, кад блажи, кад жешћи поремећај природног поретка. А поремећен ред у тако високо организованом, необично компликованом организму као што је људско друштво, изазива — разуме се — и сразмерно велике, по гдекада баш и судбоносне пертурбације у његовом животу.

III.

Према оваком на биолошким принципима основаном схватању улоге човека и жене у међусобним односима и релацији према склопу целог друштвеног тела тачно и јасно је одређен прави значај и упоредна вредност мушкарца и жене у природи и друштву. Они су доиста — а то је већ грчки филозоф Плато учио — »две половине једне целине«, једнога тела, са јасно подељеном организацијом; са строго диференцираним функционалним способностима, али са заједничком задањом: — да одрже и унапреде највишу органску врсту живих бића на земљи: човечји род. Једно без другог не може ту задању извршити; једно без другог не може као врста ни постојати, а камо ли напредовати. Живећи у непрекидној корелацији они се могу само допуњавати, али никако потпуно замењивати. Где баш изузетно — по којој породичкој или друштвеној, неизбежној потреби — мора доћи до такве замене, ту се оби-

чно јављају извесна одступања и неправилности у функционисању, а услед тога често и осетни неуспеси у коначним резултатима. Човек је по превасходству физичка снага и духовна потенција особите врсте, махом агресивне природе и прогредијетне тенденције, коју жена само у врло ретким, изузетним случајевима може показати; а жена је опет блага, мека душа; питом, топао, истанчан, али дубок осећај особитог квалитета, који мушкарац нормалне конституције обично не може имати. Човек је напредан, стваралачки дух, а жена је конзервативна душа човечанства. У фигури речено: човек је глава, а жена срце људског рода. Па може ли глава без срца или срце без главе функционисати? Може ли једно друго у функцијама замењивати?... Истина је, да мушко и женско нису једнаки; шта више, да у својој природи показују и јасне супротности, али баш у тој неједнакости и лежи сав чар, сва драж њихових индивидуалних односа. Та разлика је управо она атракциона снага, која их међусобно приближује и везује, па међусобним попуштањем исправља и поправља, да у хармонији што успешније на заједничким циљевима сарађују. Ту хармонију жељно траже сами полови; њој се вољно и одушевљено подају; њој радо и највеће жртве приносе...

»Зато ће оставити човег оца својега и матер своју, и прилепиће се к жени, и биће двоје једно тело«. а »Седам ће жена ухватити једнога човека, говорећи: — Свој ћемо хлеб јести и своје ћемо одело носити, само да се зовемо твојим именом«.... вели Св. Писмо. — »Да је све светлом, ватром, звездама, месечином и сунцем обасјано, а да није уз мене моја драга са очима као у срне, био би ми мрачан цео свет«.. изјављује још прастара Индијска Мудрост. — Премудри Соломон пева »Песму над Песмама« и уздиже у њој слатку жуд за хармонијом полова у људском роду на ону висину, са које би она могла усрећити и унапредити човечанство. — Женском нежношћу припитомљена циновска снага Херкула смирено плете украј ногу Омфалиних. — Велики филозоф Сократ најслађе је спавао у крилу Аспазином. — Мудрац Диоген

презире све усладе света, али се ипак приближује лепој и нежној Лајиди, која га је, истина, освојила, али није заробила. — Самсонова мишица руши градове, али је немоћна према Делили. — Аспазија је овладала великим законодавцем Периклом, а Фрина највећим уметником Старога Века, Праксителом. — Шекспирова Јулија говори Ромеу: — »Нареди ми, да скочим са врх оног торња; баци ме усред поноћи у костурницу пуну костура... нареди ми да сиђем у свеже ископани гроб и да се завијем у мртвачки плашт. Кад су ми некад говорили о таквим стварима, ја сам већ дрхтала. Али сада то чиним без страха и сумње, да останем чиста жена свога слатког мужа« — »Љубав је драговољно ропство, за којим женска природи тежи« признаје једна од најумнијих жена Новијег Доба — Жорж Санд — и ако је била истакнута представница женске еманципације. — Софија Андрејевна као вереница Толстојева пише: »Моје лично »Ја« изгубило се некуд«. — »Ја нисам никада могао тако слободно прелетати духовним светом као сада, откада ми је душа стекла својину; откада више неће доћи у опасност да сама себе изгуби. Ја сад знам, где ћу опет себе наћи«. пише Шилер својој вереници. — Велеум Гете признаје, да има »својој Христини, природној, простој жени оштрог погледа, много да захвали«, а велики ратник, славни победник Молтке, није знао себе победити, него моли своју Малу Марију (Mariechen), »да му поправи његов запуштен карактер«. Најпосле и наша народна пословица вели: »Човек је пола човека, док га жена не закрсти«, или: »Душа, па жена«. А зар и ми сами за своју жену често не речемо: »Моја половина«, или још чешће: »Моја боља половина?«

* * *

Ако све оне податке из чисте Биологије и ове примере из вековног искуства узмемо у озбиљну оцену, неће нам бити тешко, да одговоримо на постављено питање: — »Ко је претежнија чињеница у људском роду — човек или жена?« Јер према оваком схватању односа из-

међу полова нико нема ни разлога ни права, да говори о неком супериоритету или инфериоритету мушкарца према жени — односно жене према мушкарцу — догод су и једно и друго на свом месту, а то ће рећи: догод су физиолошки неопштењени и својим нормалним функцијама за послени. Напротив: могло би се с већим правом тврдити, да се биолошка вредност и социални дигнитет њихов управо не да међусобно ни упоређивати, јер мушко и женско нису количине једне врсте, једне природе и једног истог квалитета.

Ту околност уочио је још велики грчки филозоф Плато, и истакао овим речима: — »Човек и жена нити су разне, нити исте вредности. За њих упоредних мера нема«.

После њега заступали су тај принцип његови следбеници кроз дуги низ Векова, све до данашњег доба. Том начелу даје још речитија израза и стварне потврде велики мислилац новијег времена Џон Рускин (John Ruskin). Он се на једном месту својих филозофских списа о том питању изражава овим, мало драстичним речима: — »Ми смо луди, неопростиво луди.. кад говоримо о надмоћности једнога пола над другим — као да би се они могли у истим питањима упоређивати. Сваки пола оно, што други нема; један допуњује другога; допуњује себе другим.. Ни у чем нису једнаки.. Њихова срећа, њихово усавршавање зависи од тога, да сваки од другога захтева и прима само оно, што му онај други може дати«.

Овом становишту у питању упоредне органске вредности мушкарца и жене за опстанак и напредак људског рода приближују се и одлучно приступају све више и више представници праве Науке. Та струја има нарочито много присталица међу чистим Социолозима и Биолозима Новијег Доба. Критикујући противничка мишљења екстремних заступника Феми-

ниста и Антифеминиста — као што су н. пр. ванредно галантни Мануврије (Manouvrier), који по неким анатомским и физиолошким особинама и особеностима уступа првенство женском полу; или Делоне¹, који, напротив, истичући неке разлике доказује нарочиту супериорност мушкарца; или невролог П. Ј. Мебијус², који говори чак и о некој »физиолошкој слабоумности жене« и т. д., модерни Биолози и Социолози стоје махом на гледишту, да се полне особине и особености као количине разне врсте и неједнаке природе не могу једним мерилом мерити и једном оценом оцењивати. Међу представницима те врсте истиче се нарочито д-р М. Апсберг својом расправом: — »Духовна снага жене у светлости новијих истраживања«³, у којој се о том питању изражава овако: — »У осталом чини нам се, да је питање, треба ли човеку или жени признати виши степен духовног развика, у опште погрешно постављено, јер нема сумње, да у човеку и жени имамо пред собом два бића, чији живот на земљи служи разним циљевима, а које је свако на свој начин подједнако савршено. Говорити о неком инфериоритету женског пола, који би потицао из разлике у органској структури, односно развiku мозга, значило би — по нашем мишљењу — долазити у опреку са стварношћу, јер смо само у праву, да код жене говоримо о некој духовној и душевној делатности друге врсте, а никако о некој кржљавости или о неком нижем развiku женске психе.. Кључ за разумевање душевних особености човека и жене је у разликама оба пола«.

Према свему овоме, знаци и мере надмоћности једнога пола над другим не сутичу се на једном терену, него се очитују на разним областима телесне и душевне способности, односно делатности човекове.

¹) Delaunay: „Egalité et inégalité des sexes. — Revue scientifique; 1882.

²) Dr. P. J. Moebius: „Über den physiologischen Schwachsinn des Weibes“; Halle; 1905.

³) Dr. M. Absberg: „Die geistige Leistungsfähigkeit des Weibes im Lichte der neueren Forschung“.. Archiv für Rassen- und Gesellschafts-Biologie“. — Jahrg. 1909; S. 429.

IV.

Још је Аристотело учио: »Где Устав живот жене занемарује, ту доше стоји са половином државе«. — Те дубоко смишљене речи грчког велеума занемариване су Вековима баш и у најпросвећенијим народима, па ни данас још нису дошле до правог свог значаја. А колико би свет коракнуо, да су оне вазда на уму сваког искреног пријатеља човечанског напретка, нарочито законодаваца и државника!

Основаност оваког гледишта не мора се нарочито доказивати. Она је управо консеквенција свега оног, што сам до сада о биолошким погодбама друштвеног опстанка и напретка рекао. Биологија нас учи, да је прва социјална љубав — љубав материна, љубав женина. Она је елементарна снага, која одржава човека као органску врсту. На основу тога Биологија рачуна жену у најдрагоценију имовину људског рода; у најпоузданију и најиздашнију резерву свих органских — и телесних и душевних — добара... не само савременог, него и будућег човечанства. И ко хоће, да своје племе телесно и душевно унапреди, тај мора нарочиту и особиту бригу поклонити напретку жене. Исто онако, као што племена и народи опадају и пропадају, где жена није на свом месту, исто се тако бољитак и напредак може ишчекивати само у оним људским заједницама, где је жена напредна, т. ј. на висини свог природног позива.

А не може друкче ни бити! — Жена је управо плодна њива, са које човечанство треба да сабира не само слатке, него и корисне и племените плодове... па ко ту њиву занемари и запусти, да коровом обрасте, тај се не може доброј и богатој жетви надати! — Жена је темељ кући и стожер породици, а породица је опет и у морфолошком и у функционалном погледу елементарна, животно јединка, основна ћелија друштвеног организма. »Како је у кући, онако је и у општини, у срезу и држави«.

И ван куће и породице жена је најсугестивнији елемент у оба правца: — и у до-

бру и у злу. — Она је и у саставу ширег друштва снажан мотор; пропулзивна снага на путу добра или зла; ритмички или аритмички удар била његова; здраво или болесно срце његово. Она је нежна, осећајна, блага, стрпљива и милостива душа — не само своме дому, не само широј породици својој, него и своме племену и народу. Она је мати и кад није мати, и коме није мати: брижна, нежна, пожртвована помоћница, заштитница, двориља, утешитељка; она је дарежљива, милостива рука за све слабе, потиштене и невољне. Али исто тако може да буде и зао дух породице и племена; немилостиви бич и бездушна »крвоветница« своје ближе и даље околине.

Само жена уме да буде прави и истински родитељ, и чим дете изгуби матер, изгубило је и оца. Вара се ко мисли, да ће ико други — и сама школа и друштво — више учинити од матере, јер што права мати може, нико други не може — нарочито међу женском децом... а то ће рећи: међу будућим мајкама. Преко ње примају нови нараштаји наследне особине и особености својих непосредних и даљих предака, па и свога племена; у њеној утроби задрхти први, слаби пламичак њихова живота; из њене крви и њених живчаних сокова примају они основе као потребну спрему за засебан органски живот; из рајских источника њених груди сишу они не само прву храну, него и одбрану свог слабачког, неотпорног тела. Жена управља првом и основном негом »физичког човека«, подиже, дакле, телесну снагу и отпорност будућих нараштаја — племена и народе. Што она у том правцу за време првог детињства погреша или пропусти, тешко је после поправити или надокнадити.

А што је исто тако важно, ако не још много важније: — мати, жена у опште, је душа дома; матица домаћег огњишта. Она је први учитељ и главни васпитач породичног круга. »Ни једна мудрост, која се на земљи даје научити, не може дати оно, што даје једна реч и један

поглед мајчин«... Ништа се у човечју душу не уреже тако дубоко, као успомене на мајку. Она је школа, у којој нови нараштаји стичу сталне навике живота, у којој се формира менталитет, у којој се учвршћују основне црте и нарочите одлике карактера читавих поколења. Из те скромне али значајне школе излазе одрасле особе, које и школско и друштвено васпитање испољавају махом на начин, како су то већ од малена научили. Навике из родитељског дома су, тако рећи, шине, по којима се ватрена кола целог живота крећу. Особе, које су се у свом животу било у добру одликовале, било у злу нарочито истицале и прочуле, носиле су махом видне трагове своје природе већ из детињства. Историјске личности, које су светске догађаје покретале, црпеле су своје биотичке снаге из тог праизвора. Украј ногу матера, баба, стрина и тетака дижу се поколења; на њиховим грудима, у благотворном или отровном даху њихове душе буде су врлине или опачине, племенитост или злоћа — у опште: — развија се прави, интиман дух народа. »Најситније семе уверења, које је у дечјој глави посађено, то је касније грм у гори јавнога мњења«. Тај дух прати и појединца и племена у свима и најпресуднијим приликама живота. Он је махом моћнији од свих друштвених правила, превентива, коректива и репресивних мера; од најстрожијих земаљских закона и казни. Јер ко у својим рукама држи нити, из којих се људски карактери испредају, тај је јачи и од највиших школа, и од свих законодаваца.

Према томе може се с правом рећи, да је нормалан развитак сваке људске заједнице, почев од породице па на више — и поред све снаге и енергије мушкараца, и поред свих државних уређења — ипак у главном дело жене... »Све дотле, док жена не буде свесна свог високог положаја, који јој је Бог доделио давши у њене руке благо свеколике будућности, све дотле мушкарац зида на трошном темељу«... правилно резонује чувена Божана Њемцова у својим »Похорски Списи« Исту мисао заступа и велики познавалац женске

природе Ибзен, овим речима: — »Нов род лепоте и равнотеже може бити рођен само од чисте жене.« Зато је друштвени напредак зајемчен само онде, где је жена на свом месту: где се њенеп оне особине и особености нормално развијају, а не сузбијају и не затиру; где се оне слободно и правилно манифестују; где жена целим својим бићем живи за замашне и узвишене задаће свога пола — не само у породици, него и у друштву и у држави. То потврђује и Историја и Социјална Биологија истичући као редовну појаву у светским догађајима факат, да је биотичком опадању племена и народа ваза претходила изопаченост жене; да су и највеће државе, и најнапреднији народи, и најразвијеније културе опадале и пропале, чим је у њима жена, а са женом и породица ударила стрампутицом. Па ко онда сме рећи, да је мушкарац важнија чињеница у људском роду од жене?!... Он, истина осваја и ствара, али је женино, да те тековине одржава, чува и оплемењује. Што он — и у материјалном и у моралном погледу — товарима привреди и унапреди, може она кецељом да разнесе и упропасти.

»Разум надима, а љубав поправља«... па зато и поред свих величанствених напредака Науке, Уметности и Технике XX. Века, којима се просвећена Садашњост с правом поноси, ипак је мало изгледа, да ће у скорој будућности бити међу људима праве питомине, непомућене човечности и истинске културе. И неће их, бојим се, бити све дотле, док велике масе данашњих жена не избавимо из примитивне простоте и запуштености; из незнања и суровости; из друштвених низина и потчињености; из необуздане таштине и јагме за личним уживањем; из настраних погледа на задаће и циљеве човечјег живота; из разврата, пресићености и досаде префињене културе.. а што је још главније: — из модерног индивидуализма, који нагиње потпуном егоцентризму; из хедонизма до граница меноманије у правом значењу тих речи. Неће бити права успеха, док велике групе наших жена са свих

тих суморних позиција и стрампутица не стигну на ону висину и чистину, са које ће радо, свесно, с потребном спремом, савесно и истрајно вршити само оне задаће у породици, друштву и држави, које одговарају биотичким особинама и снагама њиховог тела и њихове душе. У тим задаћама немају оне премца међу мушкарцима. У тим задаћама не може их нико ни приближно достићи и исправно заменити, а камо ли надмашити.

Така улога жене одговарала би најбоље не само интересима женског пола, него и интересима суровије природе мушкарца, па и интересима целине. Мушкарац не сме остати без питомине и нежности женске природе, јер би без њеног утицаја подивљао. Мушкарац не сме украј себе одговарати још једног мушкарца, а још мање каквог хермафродиту, каквог полутана (ма то било само у душевној области човечје природе), јер биотички напредак тражи само праву жену — са њеним врлинама, и са њеним слабостима. Мушкарац не сме за себе задржати сва права над женом, али се не сме ни одрицати свих права свога пола. Женама се не смеју товари и чисто мушке дужности, али се жене не смеју ослободити ни обавеза своје женске природе у породици, друштву, народу и држави.. Укратко: — ако ће женско да не буде само женка или лутка, него права жена, ни мушкарац не сме бити само мужјак, мекушац и играчка својих страсти, него мора бити нешто више: — човек у правом значењу те речи.

V.

Да би жена могла одговарати својим задаћама у данашњем напредном, просвећеном људском друштву, потребна јој је — поред нормалне, здраве, чисто-женске конституције — још и извесна спрема. За ту спрему ваља се озбиљно постарати — не само смишљеним, брижљивим домаћим васпитањем; бољом, темељнијом основном, стручном и вишом наставом,

специјално подешеном за женски пол, него и строжијим друштвеним моралом, па најпосле и добрим законима, уредбама и заводима за унапређење и заштиту женскиња. И то морамо учинити што пре, ако мислимо, да и код нас у скорој будућности не дође до озбиљних криза брака и породице, а у даљој консеквенцији и до других замашних потреса у друштву.

Савесна ревизија свих питања, која се на жену односе, постаје не само са женског, него и са мушког гледишта неопходна потреба. Јер ни драговољна робинја мушких прохтева, ђуди и страсти, мушке — често немилостиве и сурове превласти; ни силом прастарих обичаја, традиција и заблуда укроћена, унижена и потиштена жена у породици и друштву, коју наш сељак неће ни да спомене, а да не дода: — »Да »простиш?!« — која је напуштена и »погана«, кад врши своје најсветије дужности; ни жена, коју и сама црква упућује, да се »боји« свога друга и сапутника у животу; ни жена, којој 110. § грађанског законика наређује, да »мора слушати« свога мужа; ни жена, коју и многе друге законске одредбе биолошки и социјално потцењују, те често сурово и немилостиво занемарују и запостављају.. па баш ни од строге дисциплине и круте стеге некадашњег живота у задружним кућама нашим ослобођена, сама себи остављена, запуштена жена без најосновније школске наставе, без разумне домаће директиве, крајње неумешна жена, огрезла у незнању, предрасудама, заблудама и празноверицама... не може ни свесно ни савесно одговорити својим деликатним задаћама, за које је од природе одређена, а за које је савременом друштву одговорна.

Али ни в л а д а р к а и садистички расположена т и р а н к а феминисаних мушких слабића новијега кова; ни т а ш т а л у т к а, до лудила занешена за модом, која слепо трчи за њеним и најекстремнијим ексцесима без икаквих обзира на пристojност и економске прилике, којој врло често свила, велуд и крзно лепо-

ту и уличну вредност, истина, дижу, али ватру на домаћем огњишту гасе, а образ породици каљају; ни »монденка« из нашег High-lite-a, која све жртвује, да из скромних грађанских редова силом или милом убрзо доспе до врхова нашег друштва; ни жена, која по угледу на енглеске »Флеперсе« (шипарице) живи само за игру и спорт, а све јој је друго споредно; ни жена, којој је циљ живота, да се само »проводи«, да се само »наживи«, па не може ни један дан да буде без улице, друштва, забаве и »флерта«, неће и не може стићи на своје праве дужности у породици, друштву и држави, а камо ли ће се за њих одушевљавати.

Па најпосле ни т. зв. »жена нове оријентације«, која — као што се сама изражава — »сочном имагинацијом проширује усност домаћег живота«.; ни она фанатиса на феминисткиња, која тражи само правда, а не везује их за своје полне способности и своје природне и друштвене дужности; ни анражирана сифражеткиња, из јавних зборовна »са барјаком у руци«, којој шпекулативне политичке партије из нарочитих, себичних рачуна повлађују; ни она жена, која се из уверења а на основу фиктивних »начела о потпуном изједначењу човека и жене« противи ономе, што се у трезвенијим круговима друштва назива »добрим женским васпитањем«, а у њеним »дупли морал«.. (нарочито у полним питањима!), па почиње са »полудевичанством«, да се касније постепено развије и у друге облике те врсте женских типова.; ни она до крајности еманципована, управо заблудела жена, која непромишљено и против битних интереса самих жена пропагира »начела слободне љубави«, и тражи некажњивост за убијство свог зачетог плода... неће и не може разумети и савесно испунити, а још мање проширити и усавршити оне задаће, којим треба да сав свој живот посвети.

Нас у томе зававају привидни, понајвише чисто материјални успеси, али правом Биологу и Социологу је јасно, да се само на такве успехе човечанство не сме ослонити... Све те

врсте жена неће и не могу трајно задовољити и истински усрећити правог човека као друга и сарадника у животу. — Жене те категорије неће и не могу унапредити своју породицу и своје племе — бар не у оној мери, у којој се то баш са женске стране с правом ишчекује. Таке врсте жена неће и не могу сарађивати на вишим задаћама свога друштва, свога народа и целог човечанства. — Таке жене неће и не могу правилно оценити себе, своје снаге и способности, своје недостатке и слабости, па према тој оцени а сходно биотичкој разлици у пољу поделити улоге при сарадњи мушкарца и жене на заједничким задаћама по пространим пољима материјалне и духовне културе целог човечанства.

Биологија се, дакле, не сме ослонити на таке сараднике мушкарцу. Она с те стране тражи чвршће темеље опстанку и напретку људских заједница и целог човечанства. По њој улогу поузданог сарадника човеку може на себе примити и достојно извести само слободна, напредна, за своје дужности довољно спремна, својих биотичких снага и способности, својих недостатка и слабости потпуно свесна, у своја права и своје дужности добро упућена, у својим захтевима одмерена и уравнотежена, а својој савести строго одговорна жена. Укратко: — тако замашне дужности може на себе примити само телом и душом здрава, у духу свога пола добро однегована и савремено просвећена жена. Така жена је у свом кругу драгоценост, снага, владарка. Така се жена не мора борити, па ће ипак освајати, победити и владати. — Така жена је потпуно равноправан друг, сапутник и сарадник човека у животу породице, племена, народа и државе. Така жена по својој биотичкој вредности и свом социјалном дигнитету не заостаје ни иза најбољих, најистакнутијих представ-

ника мушкога пола. Само така жена може одржати и унапредити чисте, на етици основане принципе у Свету. Само така жена може вратити рај човеку, што га је Ева изгубила.. јер овоземни рај ипак ћемо узалудно тражити, ако нам га на дому и у друштву не дочара нежно, осећајно, милостиво срце; чиста ведро, неизмерно богата душа и неодољива моћ непомућене индивидуалности — праве жене!

Enrico

En

Enrico Caruso

Enrico Caruso

Enzo de Miris Lomanto

Bino Bonfidi

Alessandro Grande

Piero Pauli

Ugo Lindi

Roberto d'Allesio

Tito Schipe

Aureliano Portelle

Giacomo Lauri - Volpi